

Правовий статус дітей та молоді від 10 до досягнення 18 років у контексті доступу до ВІЛ-послуг

Стрімке поширення ВІЛ-інфекції в Україні вимагає особливої уваги до питання доступу населення, зокрема дітей та молоді, до відповідних послуг, що пов'язані із профілактикою інфікування, доглядом та підтримкою тих, хто живе з ВІЛ, та членів їх сімей. У контексті ефективної протидії епідемії важливим є аналіз законодавства та стану політики щодо надання медико-соціальних послуг дітям та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування.¹ Зважаючи на повний обсяг правоздатності 18–19-річних молодих людей, актуальним є огляд законодавства та політики щодо вікової групи від 10 до досягнення 18 років, оскільки діти та молоді люди цієї вікової групи мають часткову/неповну цивільну дієздатність, що може стати (або стає) одним з бар'єрів щодо отримання доброякісних медичних і соціальних послуг.

Хто такі «діти», «підлітки» і «молодь» згідно з законодавством України?

1) **Дитина** – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, що застосовується до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

Джерела: стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III; стаття 1 Конвенції про права дитини від 20.11.1989 р. (набула чинності для України 27 вересня 1991 року).

2) Поняття «**підліток**» і «**підлітковий**» вжито у деяких нормативно-правових актах (зокрема, у наказах МОЗ України). Однак жоден нормативно-правовий акт вітчизняного законодавства **не містить** юридичного визначення понять «підліток», «підлітковий» і не встановлює їх співвідношення з поняттям «дитина». Слід зазначити, що вітчизняна **практика** розуміє під «**підлітками**» дітей від 10 до досягнення 18 років, а за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) поняття «**підлітки**» охоплює вікову групу від 10 до 19 років включно.

Таким чином, коли ми говоримо про «**підлітків**», у юридичному смислі **слід керуватися** поняттям «**дитина**».

3) **Молодь, молоді громадяни** – громадяни України віком від 14 до 35 років.

Джерело: стаття 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. № 2998-XII.

Чи існує різниця у правовому статусі дітей в залежності від їх віку?

Особа **до досягнення** нею **повноліття** має правовий статус **дитини**. При цьому законодавство розрізняє правовий статус дітей за критерієм досягнення **14-річного віку**:

▶ **до досягнення 14 років** дитину вважають **малолітньою** (такі особи мають **часткову цивільну дієздатність**);

1 Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування: аналітичний огляд / М.В. Буромський, В.М. Шешенко. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2008.

▶ **від 14 до досягнення 18 років** дитину вважають **неповнолітньою** (мають **неповну цивільну дієздатність**);

Джерело: стаття 6 Сімейного кодексу України.

Як бачимо, поняття «**молодь віком від 14 до досягнення 18 років**» і поняття «**неповнолітні діти**» є **тотожними** (у повсякденному спілкуванні досить часто термін «неповнолітні» застосовують без визначення нижньої вікової межі, тобто, стосується всіх дітей, яким не виповнилося 18 років, що є некоректним з юридичного погляду).

Законодавство також передбачає певні юридичні факти, з настанням яких неповнолітня особа набуває **повної** цивільної дієздатності (як повнолітня особа):

- 1) перебуває / перебувала у зареєстрованому шлюбі (доказом чого є свідоцтво про шлюб або свідоцтво про розірвання шлюбу);
- 2) досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором (доказом є трудовий договір, довідка з місця роботи або трудова книжка);
- 3) записана матір'ю або батьком дитини (доказом є свідоцтво про народження дитини);
- 4) досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (доказом є свідоцтво приватного підприємця).

Джерело: статті 34 і 35 Цивільного кодексу України.

Інформування про ВІЛ-інфекцію та ВІЛ-послуги дітей та молоді відбувається через систему освіти, заклади охорони здоров'я, силами громадських організацій, але:

- **для населення загалом та його окремих груп, зокрема дітей та молоді**, нема стратегії інформування про ВІЛ-інфікування та ВІЛ-послуги;
- **для дітей 10–14 років** нема стандартів донесення інформації про ВІЛ-інфікування;
- **для переважної більшості громадських організацій (ГО)**, що працюють з групами високого ризику щодо ВІЛ-інфікування (СІН, ЖКС, ЧСЧ), діти з **груп ризику до досягнення 18 років** не тільки **не входять до пріоритетів** діяльності, а й взагалі **не є суб'єктом** для роботи, передусім через слабкість їх мережі та потенціалу польових працівників.

Тестування на ВІЛ дітей до досягнення 14 років

Часткова цивільна дієздатність цієї категорії дітей визначає такі особливості.

Діти від 10 до досягнення 14 років можуть проходити медичний огляд на ВІЛ лише на прохання чи за згодою їхніх законних представників, які мають бути присутніми при проведенні такого огляду, згідно з чинним законодавством України.

Джерело: частина 4 статті 7 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення».

У розробці буклету взяли участь юристи та практики, представники громадських організацій, фахівці, які мають досвід підготовки та впровадження профілактичних програм для дітей та молоді, роботи з групами ризику, надають допомогу наркозалежній молоді; науковці, які досліджують проблеми, пов'язані зі вживанням наркотичних речовин серед молоді.

Тестування на ВІЛ дітей та молоді від 14 до досягнення 18 років

Ця категорія дітей має **неповну** цивільну дієздатність, тому законодавство передбачає надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла 14 років, **за її згодою**. Іншими словами, для надання медичної допомоги **особі, якій виповнилось 14 років, не потрібна обов'язкова** згода або присутність її законного представника.

Джерело: частина 3 статті 284 Цивільного кодексу України.

Це означає, що неповнолітні віком від 14 до досягнення 18 років **можуть проходити медичний огляд на ВІЛ-інфекцію самостійно** (без обов'язкової згоди або присутності їх законних представників).

Закон України «Про запобігання захворюванню на синдромом набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» у ст. 7 встановлює: «*Медичний огляд неповнолітніх віком до 18 років і осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, може проводитися на прохання чи за згодою їх законних представників, які мають право бути присутніми при проведенні такого огляду*».

На рівні практичної діяльності цю норма тлумачать по-різному.

Одна позиція розуміється як категоричний припис – законні представники мають бути обов'язково присутні при проведенні медичного огляду на ВІЛ-інфекцію. Іншими словами, прихильники цієї тези вважають, що **діти віком від 14 до досягнення 18 років не можуть** пройти медичний огляд на ВІЛ-інфекцію без прохання або згоди їхніх законних представників. На цій підставі деякі медичні заклади не приймають неповнолітню дитину для тестування на ВІЛ-інфекцію без супроводу законного представника.

Інша позиція є такою: присутність законних представників при проведенні медичного огляду на ВІЛ-інфекцію неповнолітніх віком від 14 до досягнення 18 років **не є обов'язковою**.

Відповідно до ст. 1 Цивільного кодексу України цивільні права та обов'язки (зокрема, право на медичну допомогу) регулює цивільне законодавство. **Основним** актом цивільного законодавства України є **Цивільний кодекс України**. Актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються **відповідно** до Конституції України та цього **Кодексу** (частина 2 статті 4 Цивільного кодексу України). Це означає, що Закон України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» має відповідати Цивільному кодексу і не може йому суперечити.

Таким чином, **неповнолітні діти віком до досягнення 18 років дійсно можуть бути обстежені на ВІЛ-інфекцію на прохання або за згодою їхніх законних представників, але при цьому неповнолітні особи віком від 14 до 18 років також можуть самостійно звернутися по медичний огляд на ВІЛ-інфекцію**.

Однією з нагальних потреб є підвищення рівня правової культури державних службовців, медичних, соціальних працівників, представників громадських організацій, працівників правоохоронних органів та суспільства в цілому, зокрема, щодо прав дітей на інформацію та на отримання медичних послуг; з нормативно-правових аспектів проблем ВІЛ-інфекції, юридичної відповідальності, прав та обов'язків медичних і соціальних працівників, прав ЛЖВ, прав неповнолітніх, у тому числі на анонімне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію. Важливим є довести до відома всіх зацікавлених сторін право працівників (волонтерів) громадських організацій на видачу презервативів та обмін шприців особам віком від 14 до досягнення 18 років, які належать до груп ризику інфікування ВІЛ.

Хто має право на інформацію про результати тестування на ВІЛ-інфекцію?

Порядок медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей передбачає **обстеження дітей у лікувально-профілактичних закладах та обов'язкове доведення його результатів до відома педагогічного персоналу**.

Разом з тим нема чітких рекомендацій, хто та яким чином, за яких правових підстав та умов тощо передає інформацію про результати тестування на ВІЛ, подальші обстеження, лікування тощо. Не встановлено подальший порядок дій щодо ВІЛ-інфікованих дітей, а також порядок консультування батьків дітей з ВІЛ-статусом (крім консультування батьків/інших законних представників дітей, народжених ВІЛ-інфікованими матерями).

Джерело: Порядок медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей (затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28.09.2006 р. № 3297/645, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23.10.2006 р. за № 1136/13010).

Таким чином **порушуються норми** частини 2 статті 8 Закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення»:

- відомості про результати медичного огляду, наявність чи відсутність ВІЛ-інфекції в особі, яка пройшла медичний огляд, є конфіденційними та становлять лікарську таємницю;
- передача таких відомостей дозволена лише особі, якої вони стосуються, а у випадках, передбачених законодавством, – законним представникам цієї особи, закладам охорони здоров'я, органам прокуратури, слідства, дізнання та суду.

Недосконалість законодавства робить практично недоступними для дітей, особливо груп ризику, послуги щодо тестування на ВІЛ:

- ▶ неврегульованим є медичний огляд на ВІЛ-інфекцію бездоглядних дітей віком до 14 років (часто неможливо встановити, хто є їхніми батьками (опікунами);
- ▶ неврегульований порядок супроводу бездоглядних дітей віком від 10 до 14 років у разі виявлення позитивного результату тестування на ВІЛ; не передбачено правових підстав для його здійснення силами громадських організацій;
- ▶ не передбачено механізму самостійного проходження медичного огляду неповнолітньою особою віком від 14 до досягнення 18 років (медичні заклади для тестування на ВІЛ-інфекцію не приймають неповнолітню дитину без прохання або без супроводу законного представника).

(На час друку триває процес внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», які орієнтовані також на подолання зазначених невідповідностей.)